

TAMÁSI ZSOLT-JÓZSEF

**PAPI ÉS SZERZETESI FEGYELEM AZ 1848-AS EGYHÁZMEGYEI
ZSINAT TÜKRÉBEN**

The revolution from 1848 had an important impact on the catholic clergy from Transylvania. Very good proofs are the documents of the dioceses councils from that time. These documents show us the problems and the desires of that period. On the councils deliberation the most important questions were mostly the disciplinary procedures, questions of the clergy. They were discussing about the improvement in the clergy instruction. In these questions we can meet mostly with a strong intention of improvement, to reform some things. The bishop always managed to keep in the right way the deliberations. The ideas which were formulated at that time were not decisions they were only showing the problems and desires of the clergy from Transylvania.

The national council finally was cancelled, and the documents which were prepared for this event, were assembled, and like this the Transylvanian dioceses councils history became a very important document in showing the spirit from the Transylvanians dioceses during the revolution from 1848.

Az 1848-as forradalmi események elengedhetlenül szükségessé tették az egyház helyzetének, a legfontosabb teendőinek a tisztázását. A trienti zsinat előírása – évente egyházmegyei zsinaton tanácskozzon a püspök papjaival – az eddigiekben nem valósult meg. Az Erdélyben megtartott tanácskozások jegyzőkönyveiből a forradalmi hangulat egyértelműen kicseng, de még érdekesebb, pezsgőbb képet nyújtanak a tárgyalásokról készült friss feljegyzések, amelyeknek csupán letisztázott változata a végleges jegyzőkönyv. A tárgyalások hűségesebb bemutatása során azért sem szorítkozhatunk csupán a végleges jegyzőkönyvre, mert megfogalmazásának története a feljegyzések részletezésével együtt talán többet mondó, mint maga a jegyzőkönyv. Az egyes kérdésekről külön bizottmányok készítenek javaslatokat, amelyeket a gyűléseken megvitatnak. A viták időnkénti hevesességét éppen azok a levéltárban rejtőzködő lapok jelzik, amelyek tele vannak áthúzásokkal, beszúrásokkal, lapszéli megjegyzésekkel. Ezek az iratok a korabeli vágyakról, problémákról adhatnak beszédes képet. Jelen tanulmány elsősorban a forradalmi hangulat szempontjából értékesítheti azt a nem csekély munkát, amelyet 1848 őszén a Kolozsváron összegyűlt zsinati képviselők kifejtettek. A zsinati tanácskozások egyik részét jelentette a papi és szerzetesi fegyelemmel kapcsolatos kérdések megvitatása. E kérdéskörhöz tartozik a papképzéssel kapcsolatos elképzelések bemutatása, illetve a plébánosi vizsga,

áthelyezések rendezésének kérdése is. E jelzett témák bemutatásához az időrendi sorrendet választjuk, vagyis a kérdések megvitatásának sorrendjében térünk ki a vélemények bemutatására.

*

A reformkori országgyűlések megindulása óta egyre világosabbá vált, hogy a politikai jövő meghatározása a radikális liberálisok kezébe kerül. E liberalizmus képviselői egyértelműen a „*haladás ellenségének*” kikiáltott egyház ellen tettek lépéseket.¹ Ennek ellenére a papok az új rendszerben a jozefinista rendszernek még érvényben levő, hátrányos intézkedéseinek elsőprésében reménykednek.² Érdekeik jobb érvényesítése szükségessé tette a közös fellépést. Ennek képezte szerves részét a nemzeti zsinat keretében történő tanácskozás, amelynek igénye korán megfogalmazódik. Elsőként az esztergomi főkáptalan küld szét körlevelet a püspökökhöz.³ Ebben rámutatnak arra, hogy a nemzeti zsinat tartását fontosnak tartják. Ehhez szükséges volna az ürességben álló püspöki székek, elsősorban a herceg-prímási szék betöltése, de addig is „*míg ez megtörténnék, az annak idejében, szükség esetére más egyházmegyei főnök elnöksége alatt is megtartandó nemzeti zsinathoz szükséges előkészületül, megyéjében zsinatot összehívni méltoztassék; – mellyen a főnebb is elősorolt tárgyak iránt előleges egyezkedés hozatván a megyei papság és főpásztor, valamint a clerus és hívők közt is létre, az ország catholicus lakosságának, egy általános, és valamennyi plébániában körözött petitio aláírásával nyilvánítandó közérzelmek is világosságra hozassanak*”. A konkrét tennivalók megbeszélése érdekében a május 18-ai levelében a gyulafehérvári papság „*...pünkösdi hó 20-án reggeli 10 órára a mostani körülményekben az egyház részéről szükséges teendőik feletti tanácskozás végett, a praeposti terembe összehívatnak*” Kovács Miklós püspök által.⁴ Itt elhangzik a püspök nyilatkozata, amelyben a zsinatok értékét

¹ ADRIÁNYI Gábor, *Püspökök kinevezése és elmozdítása 1848-1849-ben*, in: *Vigília* 1998 (10), 722.

² LUKÁCS Lajos, *A Vatikán és Magyarország 1846-1878. A bécsi apostoli nunciások jelentései és levelezése Magyarországról*, Bp. Akadémiai Kiadó, 1981, 44-45.

³ Gyulafehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (továbbiakban GyPSzKL), Fond: Püspöki Iratok (továbbiakban PI), cs. 15., d. 391. 687/1848. *Az esztergomi káptalani gyűlés határozata, Esztergom, 1848. május 2.*

⁴ SÁVAI János, *Zsinat és forradalom. Erdély, 1848/1849*, Szeged, 1999, 159. Kovács Miklós püspök tanácskozási hívó levele a fehérvári papsághoz, 1848. május 18.

hangsúlyozza. A hozzászólások után határozat hozatott, hogy ugyan egyelőre a zsinat tartása nem lehetséges, de hogy az Unió után az egyházmegyét annak tartása készületlenül ne találja, a kibocsátandó körlevélben az esperesek felszólítottassanak, hogy a megyei zsinatra az anyagot kezdjék el összegyűjteni.⁵ Ennek megfelelően Kovács püspök körlevelében egyházmegyéje papjaival közli a zsinat tartásának szükségességét, rámutatva arra, hogy Erdélyben a zsinattartást a felsőbb engedély megadása gátolja, amíg az Unió nem valósul meg. Ennek ellenére a fehérvári papi gyűlés határozata értelmében felszólítja papjait, hogy készüljenek erre a tanácskozásra.⁶ E körlevél szétküldését nem tekinti csupán egyházmegyéjén belüli kérdésnek, még aznap, vagyis május 20-án Szcitovszky János pécsi püspököt is tájékoztatja ennek kiküldéséről.⁷

Az egyházmegye kerületeiből két nagyon gyors visszajelzés érkezik a körlevélre. Május 24-ei dátummal iktatják a püspökségen Gajzágó Kristóf belső-szolnoki esperes levelét, amelyben a maga részéről, kerületének véleményét tolmácsolva sürgeti a püspököt, hogy mielőbb kerítsen sort az egyházmegyei zsinat összehívására.⁸ Május 27-én a gyergyói főesperes beadványa érkezik meg a püspöki főtanácshoz, amely levél tartalma azt sugallja, hogy a zsinatra való készüléstről szóló körlevelet e kerület esperese még nem olvashatta, de ennek ellenére a zsinat összehívásának fontosságát levelében kifejti.

Az egyházmegyei zsinat tartása elől az akadály az Unió létrejöttével elhárult. A magyar országgyűlésen született törvénycikket az Unióról az erdélyi országgyűlés május 30-án megszavazta, a király június 10-én megerősítette. A szentesítésre majd július 11-én került sor.⁹ Szemere Bertalan az Unióról szóló nyomtatott levelét június 14-én küldi meg Kovács Miklós püspöknek,¹⁰ de egy nappal ezt megelőzően Fogarasy Mihály választott skodári püspök már ezt az értesít-

⁵ SÁVAI, 161–164. *A gyulafehérvári káptalan és tanárok részvételével tartott egyházi tanácskozás jegyzőkönyve, Gyulafehérvár, 1848. május 20.*

⁶ GyPSzKL, PI. 707/1848 *Püspöki körlevél az erdélyi egyházmegyéhez. 1848. május. [20.]; SÁVAI, 159–161.*

⁷ GyPSzKL, PI. 390. doboz, 2. cs. 703/1848. *Kovács Miklós püspök levele a pécsi püspökhöz, 1848. május 20.*

⁸ SÁVAI, 174–175. *Gajzágó Kristóf Belső Szolnoki esperes levele Kovács Miklós püspökhöz, 1848. május 24.*

⁹ F. Kiss Erzsébet, *Az 1848/1849-es magyar minisztériumok*, Bp. 1987, 164.

¹⁰ GyPSzKL, PI. 857/1848. *Szemere Bertalan nyomtatott körlevele Magyarország és Erdély egyesüléséről. 1848. június 14.; SÁVAI, 198–199.*

tést megtette. „Erdélynek egyesülése megtörténvén, az erdélyi egyház-megye érdekei nem állnak többé elszigetelve a magyar egyháztól, a kapocs már szorosabb leend”. Ugyanakkor az Unió következménye-ként az erdélyi zsinatozás elől is eltűntek az akadályok, ezért tárgyunk szempontjából fontos részlettel folytatja levelét: „Először is a püspököknek itt Pesten és pedig saját lakásomon tartott értekezle-teiről kívánom Excellentiádat tudósítani. Meg kell jegyezmem, hogy azok június 1-sőjétől 7-dikéig tartottak ... a conferentiákban a püspö-kök elhatározták a Nemzeti Zsinat megtartását, és pedig a megnyitási napot szeptember 24-re tették, helyül Esztergomot választották. A tárgyakat kiszemelték, mikép az ide csatolt mellékletben fel vannak jegyezve... A szemináriumokról úgy gondolkoznak, hogy mivel többé a megyei szemináriumokat fenntartani nem lehet, négy vagy öt nagyobb szemináriumot fognak felállítani...”¹¹

Kovács Miklós püspöknek ezt követően a többi magyarországi püspök is megírja a nemzeti zsinat tervét, illetve mindannyian a javasolt tárgyalási pontok listáját is megküldik. Az erdélyi püspök július 1-én kelt körlevelében most már konkrétan felszólítja egyház-megyéje papságát, hogy készüljenek az egyházmegyei zsinatra. Tanácsa az egyházmegyei zsinat programbeszéde is lehetne: „egyszersmind atyailag figyelmeztetek benneteket: miszerint megemlékeznén hivatástokról és a mostani nehéz idők körülményeiről, el ne induljatok a világ fiainak mindent összezavarni kívánó után, hanem a Szentlélek segítségül hívása, a régi egyházi zsinatok munkáinak szorgalmas forgatása, a katolika egyház igényeinek szemmel tartása, és a körülmények komoly megfontolása után oda irányozzatok munkálataitok és véleményeiteket, hogy a polgári törvényeknek tiszteletben tartása mellett, mindenütt és mindenben az isten dicsősége, az egyház szilárdítása és az emberiség boldogítása legyen fő czélotok...”¹²

A körlevél hatására elkezdődnek a zsinati előkészületek az esperesi kerületekben. Az ezekről készült jegyzőkönyvek sorra érkeznek be a püspökségre, vázolvá a papság elképzeléseit, esetenként túlfűtött forradalmi reformigényeit is. A kerületi jegyzőkönyvek véleményei

¹¹ GyPSzKL, PI. 390. doboz, 3. cs. 990/1848 Fogarasy Mihály választott püspök levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz, 1848. június 13.

¹² GyPSzKL, PI. 873/1848 Kovács Miklós 1848. július 1-én kelt körlevele.

nagyon gyakran, szinte azonos szófordulatokkal csengnek egybe. Ennek magyarázatát abban találhatjuk meg, hogy egyrészt a kiküldött kérdésekkel kapcsolatosan – kevés kivétellel – szinte azonos magatartást tanúsítanak a kerületek, másrészt azzal, hogy a kolozs-dobokai kerület papsága nagyon hamar elkészül javaslataival. Már július 2-án beküldik azt a püspökségre,¹³ ahonnan ennek kivonatát az összes esperesi kerületnek megküldik véleményezés végett.¹⁴ Tekintve, hogy a többi esperesi kerület jegyzőkönyvei július 20. (barcai dékánátus és sepsiszentmiklósi esperesi kerület), július 31. (fehérvári papság, torda-aranyosi kerület), augusztus 1. (alcsíki és kászonszéki kerület, bányavidéki kerület, gyergyói kerület), augusztus 2. (belső-szolnoki kerület), augusztus 6. (gyulafehérvári kerület), augusztus 9. (kézdi-orbai kerület), augusztus 10. (szebeni és fogarasi kerület), augusztus 12. (marosszéki kerület), augusztus 15. (felcsíki kerület), augusztus 16. (Keresztes József ferences rend főnöke), augusztus 17. (udvarhelyi kerület) dátumokkal készülnek el,¹⁵ jogosan feltehető, hogy azok a kolozs-dobokai javaslatokat is tárgyalták. Ennek jelentőségét a későbbiekben majd látni fogjuk.

Tekintve, hogy ily sok véleményt az egyházjogi törvények szerint általában 3 napra tervezhető egyházmegyei zsinaton letárgyalni, csak megfelelő rendszeresítés mellett volt lehetséges, Kovács Miklós püspök zsinati előkészítő bizottság kinevezését tartja a lehetséges megoldásnak. Döntését Keserű Mózesrel – akit a későbbiekben e bizottság elnökének fog kinevezni¹⁶ – már július 31-én kelt levelében közli. Itt fejti ki, hogy e bizottmány célja összesíteni a beérkező javaslatokat, s azok alapján egy zsinati tervet is kidolgozni. E levélhez mellékeli „*az éppen most vett egy kissé különböző zsinati pontokat*” is.¹⁷ Ez azért jelentős, mert először 21 pontos javaslatot küldnek meg Kovács Miklósnak, míg ekkor a 25 pontos javaslatra kiegészített listát

¹³ GyPSzKL, PI. 893/1848 *Kedves István főesperes megküldi a kolozs-dobokai kerületi papság tanácskozási jegyzőkönyvét.*

¹⁴ SÁVAI J., *A székegyházi katolikus plébániák levéltára. II. Documenta Missionaria I/III.* Szeged, 1997 273.

¹⁵ GyPSzKL, PI. 1010/1848 szám alatt iktatva.

¹⁶ SÁVAI, *Zsinat és forradalom*, 310. Püspöki leirat Keserű Mózes kanonoknak, 1848. augusztus 3.

¹⁷ Uo. 278–279. Kovács Miklós pk. levele Keserű Mózeshez, Gyulafehérvár, 1848. július 31.

küldik át.¹⁸ Ugyanakkor az egyházmegyei zsinaton nem csak a magyarországi püspökök által megszövegezett pontokat tárgyalják, hanem az egyházmegye szükségleteinek megfelelően más kérdéseket is.

*

Az egyházmegyei zsinat 1848. szeptember 1-én nyílt meg. Gyakorlatilag két nap alatt (szeptember 1–2.) sorra került a magyar püspöki kar által javasolt kérdések, illetve a *körülményeink és az idő kívánata szerint felmerülő kérdések* tárgyalása is. Szeptember 4-ére, a zárónapra már csak az epilógus maradt.

Az ünnepélyes megnyitást követően sor került a zsinati jegyzők megválasztására, s néhány hozzászólás után elkezdődött a tulajdonképpeni zsinati munkálat. A második ülési napon, szeptember 2-án, helyet kaptak olyan kérdések és olyan állásfoglalások, amelyek miatt megkérdőjelezni szokás a zsinatnak jogi keretek között való maradását. Elsősorban e második ülési nap délutánja volt ilyen szempontból mozgalmas. Ekkor a forradalmi hangulat erőteljesebben jelentkezett, feltörték a radikálisabb megnyilvánulások is.

Ekkor elsőként az *egyházi csődöknek*¹⁹ *javadalom elnyerése irányába történő rendezése* került sorra. A jelenlevők tárgyalását a jegyzőkönyv a következőkben rögzíti: *a csődület nem pártoltatik*. Pedig a trienti zsinat²⁰ eléggé egyértelműen előírta ennek megtartását. Ezért is egyesek, a trienti előírás szellemében e „csődületet” megtartónak vélték, csupán a számát redukálták volna egyszeri alkalomra. Forster János helyesen mutat rá, hogy ekkor, 1848-ban a kérdéssel kapcsolatosan alapos félreértés történt. Hiszen a zsinatoló atyák a „csődületet”, amely gyakorlatilag zsinati vizsgát, mai fogalmainkkal élve plébánosi vizsgát jelentett, félreértelmezték, s a teológiát végző leendő lelkipásztorok tanulmányaikat záró vizsgájával keverték. Ezért a végleges jegyzőkönyv furcsa megoldást javasol: *„a teológiai tanulmányok bevégezte után, a lelkipásztorkodásra kimenő növendékek, a teológiai tanárok és az e végre kinevezendő úgynevezett zsinati vizsgálók által a püspöki szentszék előtt megvizsgáltatni*

¹⁸ Együttal e zsinat tanácskozásai alapjául 25 szakasz bocsátatott ki. SZEREDY József, *Egyházjog. Különös tekintettel a Magyar Szent Korona területének egyházi viszonyaira, valamint a keleti és protestáns egyházakra*. I., Pécs, ³1883 (továbbiakban SZEREDY, I.) 258. §. 648.

¹⁹ Megüresedett egyházi javadalmaknak és hivataloknak pályázat útján való betöltésére képesítő vizsga.

²⁰ *Conc. Trid.* Sess. XXIV. c. 28. de reform.

rendeltetnek". Ez azonban csak az elméleti ismeretek ellenőrzését tette volna lehetővé, márpedig a plébánosi vizsga célja a gyakorlati lelkipásztori tudnivalók elsajátításának a felmérése is.²¹ Az teljesen más kérdés, hogy ilyen zsinati vizsgálatoknak az addigi gyakorlattól eltérően egyszeri alkalomra való csökkentése megnyugtatóan rendezte volna azt a problémát, amely fennállt az új javadalom, megürrült egyházi hivatalok betöltése kapcsán. A választmányi munkát ilyen szellemben készítette elő javaslatát, amelynek megvitatása során a tervezett módszer már nem került be a jegyzőkönyvbe. Ezért kevés kivétellel a teljes választmányi munkát utólag áthúzták, de szerencsére a zsinati dokumentumok közt a levéltárban megőrizték,²² így lehetőségünk van e javaslatot is megismerni. Itt kifejtik, hogy a papok áthelyezése csak nagy szükség esetén történjen, főleg ne anyagi kérdés vezesse azt.²³ A méltányosságot ebben az esetben azért tartják kieszközölhetőnek, hogy egyes plébániák közt javadalom szempontjából ne szembetűnő, hanem csak a munkához és fáradsághoz mért *illő* különbség létezzon. A választmányi jegyzőkönyv a plébánosi vizsgát (Concursus) szükségesnek tartja, mégpedig a gyakorlat által is igazolt formában: három év segédlelkészi szolgálat után lehessen jelentkezni ilyen vizsgára, amelynek sikeres letétele után plébániai javadalomhoz és állomáshoz lehetne jutni – természetesen a püspök kinevezése folytán. Ez összhangban állt a püspök szabad és teljes adományozási jogával, egyházmegyéje területén az egyházi hivatalokat tekintve; ugyanakkor a trienti zsinat előírásával is, amely kijelenti, hogy „*minden lelkészettel járó állomás csak oly egyházi személy által, ki az eleve megtartott csödület és vizsgálat nyomán arra alkalmasnak találtatott, töltsék be*".²⁴ A nagyobb javadalmak elnyerése esetére egy alaposabb, komolyabb vizsgát irányozna elő ez a választmányi javaslat, amelynek helyszínét is megjelölik: Gyulafehérváron, vagy Csíkszeredában kerüljön sor erre. A plébánosi vizsgák tárgyát tekintve elsősorban a lelkipásztorokdási

²¹ FORSTER János, *A püspökmegyei zsinat*, Gyulafehérvár, Papp György könyvsajtója, 1907, 112–121.

²² GyPSzKL, Fond: Egyházmegyei zsinatok (továbbiakban EZs), d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Választmányi munkálat azon zsinati tárgyról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat a pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő.*

²³ Eredetileg a szövegben az is szerepelt, hogy áthelyezésre *mennél ritkábban* kerüljön sor, de ezt a részt kihúzták, még a teljes szöveg kihúzása előtt.

²⁴ SZEREDY, II., 324. §. 702–704.

és egyházjogi ismeretekből való vizsgázást részesítenék előnyben. A választmány ilyen vizsgák letétele alól felmentést adna a lelkipásztorkodásban 6 évet letöltött papoknak, a teológia és filozófia paptanároknak, a középtanodai tanároknak, amennyiben ezek tanárkodásuk előtt három évet lelkipásztorkodásban töltöttek. A vizsga menetével kapcsolatosan még azt is megfogalmazták, hogy az írásban, s ne pedig szóban történjen.

A további felsorolt elvek a választmány részéről kissé ellentmondanak az előbbieken ismerteteknek. Eddig ugyanis a hangsúlyt az egyszeri plébánosi vizsga sikeres letételére helyezték. A dokumentum további részleteiben azt fejtetik ki, hogy a megürlt plébániai állomás megpályázásának lehetőségét hirdessék meg az egyházmegyében, tűzzenek ki három kérdést, amelyeknek a megfejtését a püspökségre kellene beküldeni. A legjobb eredményt elérőt – természetesen, ha erkölcsi jelleme ellen nincs kifogás – a püspök a megüresedett helyre tartozna kinevezni. Vagyis minden helyezést „concurus” előzne meg. Talán ezért az ellentmondásosan összeszerkesztett elvekért nem fogadja el a zsinat a választmányi javaslatot, s nyilatkozik a *csődület* gyakorlata ellen. Ez a hozzáállás magyarázhatja, hogy a zsinati vizsgálók kinevezése – az előbbi hozzáállás miatt, mint szükségtelen – ekkor elmaradt. E hiányosságot a későbbiekben, mint az egyházmegyei zsinat érvényességét megkérdőjelező problémát kezeli Nádasdy Ferenc kalocsai érsek. Ez derül ki ugyanis a zsinati jegyzőkönyvvel kapcsolatos megjegyzéseiből.²⁵

A *szemináriumok reformjának* kérdése kapcsán a jegyzőkönyv első sora már jelzi, hogy komoly újító szándékkal óhajtanak élni a résztvevők: „*a papnöveldek a zsinat kiváló figyelmét igénylik*”. Egy rövid elvi megalapozásban bibliai képeket felelevenítve a jó gyümölcsöt termő gyümölcsfa képével, illetve jó földbe vetett mag parabolájával utalnak arra, hogy a nevelők és neveltek közös célért való küzdelmében négy szempontból is szükségesnek találják a reformot. Ezek a pontok a következők: fegyelem, előljárók és tanárok, tanrendszer, illetve a felveendő növendékek kérdése.

A fegyelem kérdését boncolgatva elvetik a *túlcsigázott szigor* alkalmazását, amely csupán *kicsikart külsőségeket* szülhet. Ezért csak azt az *atyai, keresztény szeretet szelleméből* eredő tekintéllyel történő

²⁵ GyPSzKL, PI, 390. d. 3. cs. 1357/1848 – Nádasdy Ferenc kalocsai érsek levele Kovács Miklós erdélyi püspökhöz.; SÁVAI, *Zsinat és forradalom*, 499–501.

nevelést nevezik célravezetőnek, amely elérheti, hogy a szeminárium-ból kikertülő papság a mindennapokban is a megszerettetett szabályok szerint éljen, tevékenykedjen. Ezen elv megállapítását követően a *házi törvények*, vagyis a belső szabályzat kérdését vesszük bonckés alá. A végleges jegyzőkönyv finomított változatban hozza azt a megfogalmazást, amelyet a pécsi püspöknek küldendő pontokat előkészítő választmányi jegyzőkönyvben kihúznak: „*Innen a mostani házi törvények helyébe (a kor igényéhez véleményeztetnek)²⁶ előbocsátottak szellemében újak alkotandók, a zárkózott magán rendszer nem annyiban a nevelő, mint a javító rendszer köréhez tartozván, megszünteten-dő*”.²⁷ A jegyzőkönyvbe ugyan ez a rész szó szerint nem került bele, de ennek szellemében rögzítik, hogy a nagyobb szabadság alkalmat adhatna az előljáróknak a papnövendékek hivatásának hitelességét jobban megismerni. Szintén a kihúzott rész szelleme érződik azon a kérésen, amelyben a növendékek által adandó információk eltörlését javasolják. A napirenddel kapcsolatosan a séta idejét is megváltoztatnák a jelenlevők, kissé kicsavart logikával élve ugyan: „*a séta ideje kivált nyári időben oly órákra szabandó, melyekben az ifjak az egészségnek ártalmas nap hevének ki nem tétetvék*”. Szintén a lazítási vágy jelenik meg a „*silentiumok fárasztó hosszadalmassága*” rövidítésének igénylésében, illetve a reggeli és esti imaidők oly rendezési igényében, hogy azokat „*az ifjú ne megunja... hanem megszeresse*”. Ez utóbbi kíváncsi a választmányi jegyzőkönyvbe utólag lett beírva, egy korábban megfogalmazott, de kihúzott rész helyébe. Ebben az első változatban a következő fogalmazást olvashatjuk: „*a felkelés ideje tanulási napokon hat órára szabandó; – a reggeli és estvéli imakor eddig gyakorlatban szokott de köztudat szerint célra nem vezető meditatio megszüntetendők*”. Ugyancsak e választmányi jegyzőkönyv tartalmazta azt a kiegészítést is, miszerint „*az ebéd és vacsora feletti olvasás megszüntetendő*”.

Áttérve az előljárókat és tanárokat érintő javaslatokra, az egyházmegyei zsinat jogkörét bővítő, illetve a püspöki szabad kinevezés jogát ismét csak szűkítő magatartást követnek a jelenlevők. A jelzett

²⁶ Ezt a beszúrást még e választmányi jegyzőkönyv fogalmazásánál is kihúzzák, még mielőtt a teljes rész áthúzására sor került volna.

²⁷ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat pécsi nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, C. f. 15.*

személyeket ugyanis zsinatilag óhajtják választani, a püspököknek csupán magának a zsinatilag meghatározott listán szereplők közül választás lehetőségét tartanak fenn. Ismét találkozhatunk tehát azzal a demokratikusabb felfogással, amelyet alkalmunk volt elemezni a kanonokok és esperesek kinevezése kapcsán. Annyira komolyan gondolták e törekvésük érvényesítését, hogy a jegyzőkönyv első változatába utólag be is írják: „a közkívánat ezen választást még ezen zsinatban akarja gyakorlatba venni”, s a letisztázott jegyzőkönyvbe is bekerül e betoldás. A zsinat epilógusánál látni fogjuk, hogy ennek az elvnek az alkalmazását sürgetni is fogják, aminek a megyéspüspök eleget is tett.

A második pontnál elővételezik a filozófiai oktatás kérdését, amely gyakorlatilag a harmadik tervezett reformponthoz, a tanrendszer kérdéséhez tartozott. A filozófiai oktatást világi tanulók számára is megnyithatónak, vagy teljesen eltörölhetőnek tartják. Kissé ellentmondásos megközelítés mindenestre. A *Cursus philosophicus* Szepessy püspök az ő nevével jelzett Statuta szellemében, mint két éves előkészítő tanfolyamot vezetette be, s tartotta is fenn saját jövedelméből. A működéséhez két tanár fizetését biztosító *bölcsészeti alapot* Kovács Miklós püspök 1837-ben hozta létre, s majd végrendeletében bővíteni is fogja.²⁸ E tény jelzi egyébként, hogy a filozófiai oktatásra vonatkozó zsinati javaslat nem jelentette a püspök véleményét is.

A filozófiai előkészítő oktatást követő teológiai tárgyak terén egészen alapos tisztogatást, reformot terveznek a zsinaton résztvevők. Az anyanyelviség bevezetése szellemében csupán a dogmatikának engedik meg a latin további használatát, minden más tárgyat magyarul kérnek a továbbiakban oktatni. A dogmatika esetében azonban egy radikális rövidítést, egy évre való csökkentést javasolnak. Úgy látják, hogy aktualizálni kell a tanrendszert, ezért javasolják az állami törvények oktatását, a gyakorlati jelleggel jobban ellátott pedagógiai, katekétikai és metodikai oktatás bővítését, illetve a patrisztika oktatását. Ez utóbbi esetében konkrét javaslattal állnak elő: Johann Adam Möhler müncheni egyetemi tanárnak 1839-ben megjelent Patrológiáját tartják mérvadónak. Hasonló gyakorlati szempont vezeti

²⁸ MARTON József, *A gyulafehérvári papnevelde 250 éve*, in: *Emlékkönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából*, (szerk. uő.), Gyulafehérvár, 2003. 17.

a jelenlevőket, amikor szorgalmazták a német, vagy más európai nyelv tanítását, illetve a magyar nyelvtan és szónoklás és vitakészség gyakorlását is. Ugyanakkor tiltakozásukat fejezik ki a tanárok kézzel írt kurzusaival szemben. Nagyobb belátást igényelve a kurzusok összeállításába, igénylik, hogy az előadások zsinatilag elfogadott nyomtatott kurzusokból történjenek.

A papnövendékek felvételét és a végzősök abszolváltatását egy kalap alatt rendezik: mindkét esetre *csődületet* javasolnak, az előbbi napon a csődületről szóló javaslatuk szellemében – amikor is ezt a tanulmányok befejezése esetén tartották kívánatosnak megrendezni. A felvételikor egy egyszerűsített, rövidebb vizsgát irányoznak elő, a végzéskor már *parádésabb* disputa javaslata körvonalazódik a jegyzőkönyv megfogalmazásából. Ez kissé a hagyományok felelevenítését is jelentette. Ugyanis Bajtai József Antal püspöksége (1760–1772) idejéig a tanév végén nem vizsga, hanem nyilvános disputa volt. Bajtai püspök volt az, aki meghagyva a disputát, megkívánta az egyes tantárgyakból a vizsgázást is.²⁹ A végzősöket *célszerű teológiai könyvekkel* kívánják ugyanakkor ellátni.

A szemináriumokat illető reformok utolsó pontjaként a központosítást is javasolják. Egyrészt megnyilvánul ez abban a kérésben, amelyben kifejtik, hogy a szerzetes papság felkészítése szintén Fehérváron történjen, ne „*zug-theológiai*” intézetekben; illetve amikor kimondják, hogy a szemináriumi reform bővebb megvitatása egy kinevezendő bizottmány feladata lesz, e bizottmányra bízzák, hogy a nemzeti zsinaton a szemináriumok központosításának tárgyalásakor érvék el azt, hogy az egyik ilyen papnevelde Gyulafehérváron legyen. A válaszmányi jegyzőkönyv felvetette annak lehetőségét is, hogy a papnevelde esetleg Kolozsváron legyen, de ez a javaslat nem került bele a végleges jegyzőkönyvbe. A *zug-theológiai* intézetek említése jelzi, hogy nem valósult meg maradéktalanul a Rudnay Sándor püspök (1815–1819) által kezdeményezett megoldás, aki ugyanis általános szerzetesi szemináriumot létesített Gyulafehérváron, amely a rendi kiképzést biztosította, míg a hittudományt a világi papokkal közösen kellett tanulniuk. Ezt a gyakorlatot megerősítette az 1822-es zsinat is,³⁰ de a gyakorlati alkalmazás úgy tűnik hagyott még rendeznivalót 1848 zsinatozóinak is.

²⁹ Uo. 18.

³⁰ Uo. 17.

A kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalás megfogalmazása után, a jelenlevők *kérik* a püspököt, hogy e közkívánalmakat léptesse életbe a soron levő évkezdéstől kezdődően, illetve a reformok további tárgyalása végett bizotmányt nevezzen ki. A forradalmi helyzet miatt az 1848-ban kezdett tanévet ugyan október 21-én a vár ostroma miatt meg kellett szakítani, s csupán 1849 szeptemberétől folytatódhatott a tanítás. Így ebben az 1848/49-es tanévben semmi esetre se került sor az intézkedések foganatosítására. Egyébként is a püspök a kérésre rendkívül diplomatikus választ adva, nem engedte meg kiderülni, hogy a reformjavaslatoknak mi lesz a sorsa. A püspök válaszát a jegyzőkönyv így jegyezte fel: „*a most megállított reform-pontok közül a szükségeseket bizonyosan életbe léptetni fogja*”. Ez a feljegyzés rendkívül értékes számunkra, hiszen rámutat, hogy annak ellenére, hogy a forradalmi hangulatban megfogalmazott reformok nem léphet-ték át az egyházmegyei zsinat jogi kereteit, a püspök kézben tartotta a tanácskozásokat. Papjainak véleményét elfogadja, jegyzőkönyvbe is kerülhetnek ezek, viszont a döntési jogot fenntartja magának. Sőt a résztvevők se esnek túlzásba, hiszen a püspököt *nem felszólítják*, hanem *kérik*, hogy alkalmazza az általuk megfogalmazott elveket. A kérdés utótörténetéhez tartozik, hogy a püspök a zsinati munkálaton elhangzó véleménynyilvánítást nem értette a püspöki jogok meg-szorításának, ami kiderül a szeptember 27-én Gyárfás Miklós esperes kanonoknak, a szeminárium ügyi reformot kidolgozó bizotmány kinevezett elnökének írt leveléből is. „*A fejérvári papnövelde és püspöki főtanoda reform-ügyére vonatkozó erdélyi megyei zsinati jegyzőkönyvi kivonatot, az idezárt mellékletben, olly meghagyással küldöm Főtisztelendőségednek, mint az ezen ügy megvitatására kiküldött bizotmány elnökének át: miszerint a bizotmányi tagokat gyűléstartásra összehíván, a munkálatot elkezdeni, és a véleményes tervet, mellyben megállapodnak, a felmerülő szükségek szerint nekem felterjeszteni siessenek, hogy a határozatot és szükséges rendelést megtehessem*”.³¹

*

A második ülési nap délutánja a kassai püspöknek beküldendő pontokat előkészítő választmányi jegyzőkönyv alapján tartott tárgyalásokkal indult. A papi és szerzetesi fegyelem kérdésében a délelőt-

³¹ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. Kovács Miklós püspök levele Gyárfás Miklós esperes kanonok úrnak, Kolozsvár, 1848. szeptember 27.

tinél még radikálisabb reform-javaslatok születnek. Első pontként egy eléggé kényes kérdés, a *világi és szerzetes clerus irányában a fegyelemnek korszerű szilárdítása* került megvitatásra. A választmányi munkálatnak rövidített, kivonatolt, így ugyanakkor finomított változatát tartalmazza csupán a zsinati jegyzőkönyv. Többek között az elméleti megalapozását a javaslatoknak nem veszik be a zsinati jegyzőkönyvbe. E bevezető rész fontossága abban rejlik, hogy ebből lehet következtetni azokra a sérelmekre, amelyek magyarázzák a megfogalmazott javaslatokat. E részt ezért is teljes egészében szükséges ismertetni. „*A pap nélkülözhetetlen fő kellékei levén az erény és tudomány, a fegyelem csak is oda legyen irányozva, hogy ezeket előmozdítsa. A fegyelem szabályainak nem lehet más feladata, mint az erkölcs változhatatlan törvényei teljesítését könnyíteni, elősegíteni, ennélfogva, a melly fegyelem szabályai az erény útját nem könnyítik, hanem nehezítik, azok mint nem czélszerűek megszüntetendők. A papi fegyelem a papot ne sanyargassa, hanem az erényre segítse*”.³²

E szöveget megszerkesztő választmánynak egy másik jegyzőkönyve is elkészült, ahol pontokba szedik javaslataikat. E választmányi jegyzőkönyv külön érdeme, hogy a többtől eltérően a bevezető részben hozza a választmány munkálataiban résztvevők neveit³³ és az előkészítő javaslat tárgyalásának dátumát is. Innen tudjuk meg, hogy a kassai püspöknek beküldendő pontok előzetes megtárgyalására már augusztus 30-31-én sor került.³⁴ A zsinati jegyzőkönyvbe e választmányi munkából a második pont kerül be első pontként, a választmányi jegyzőkönyv első pontját – amelybe eredetileg belejavítottak – teljesen áthúzták. Ez az áthúzott első pont tovább viszi a fent idézett gondolatsort, egyértelműben utalva a sérelmekre. „*Minthogy az Egyházi személyekben az elvetemülés közönségesen valami kedvetlenség vagy szomorúság következése szokott lenni, kérettség meg a Fő*

³² GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, E. a. 12.*

³³ Kedves István kanonok, Schlauf Ignácz esperes, Kováts Ignácz esperes, Andrási Ferencz képviselő, Kováts Lajos tanár, Keresztes József szerzetes főnök, Gyurma Gábor szerzetes főnök, Macskási János képviselő és Bartos Ignácz kolozsvári közéleti képviselő.

³⁴ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Azon pontok, melyekről készítendő Megyei zsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, E.*

Pásztor, miszerint munkatársait ne kedvetlenítse³⁵, hanem inkább mindenkit érdeme szerinti álladalom osztogatással buzdítani lelkesítse-ni törekedjék, s midőn egyikét vagy másikat vagy kietlenebb helyzetű, vagy silányabb jövedelmű álladalomra kinevezi, ígérje meg miszerént ott nem fogja felejteti őket, s ezen szavát hová hamaráb váltsa is be hogy így minden egyházi egyén miután a silányabb jövedelmű állomá-son híven szolgált részesüljön a jobb beneficiumokban is". Ez a meg-fogalmazás valóban túl élesre sikeredett, nem csoda, hogy nem kerül be a zsinati jegyzőkönyvbe. Egyébként is, aki ezt a szöveg részt kihúzta, melléje magyarázatként bejegyezte, hogy „nem értetik a mostani püspök urra”. A zsinati jegyzőkönyvből ezek a részek hiányoznak, de a megközelítés és a hivatalos fogalmazásból kimaradt szándék a papi fegyelem kérdésének rendezésében mindenképp szerepet játszott.

Ez a tény látszik azokból a jogorvosló határozatokból, amelyek viszont helyet kapnak a zsinati jegyzőkönyvben. Ezek a határozatok kijelentik, hogy a pap minden egyoldalú feladásra ne büntetessék, vele a feladást azonnal közöljék. E feladás csak akkor kerüljön jegyzőkönyvbe, ha az illető pap önmagát tisztázni nem tudja, illetve ha ezt követően az esperesből, a jegyzőből és az esperesi kerületből választott közügyvédből álló bizottság sem tudja tisztázni őt. Csak ekkor terjesztessék fel a püspökhöz a kérdést, amely felterjesztés után a püspök büntetést, vagy felmentést ítélhet meg. A válaszmányi jegyzőkönyvbe utólag bejegyzik: „ezen pont a tanárookra is átterjesztetik”.

A zsinati jegyzőkönyv a határozatok folytatásában, arról az esetről döntve, amennyiben a pap bűnösnek ítéltetik, átveszi a válaszmányi jegyzőkönyv fent idézett elveit. Röviden utalnak arra, hogy a büntetés olyan legyen, hogy az a büntetettnek ne kedvét szegje, hanem valóban megjobbítsa. Jelentősnek tarthatjuk ezt a megközelítést. Ugyanis ez a megfogalmazás kizárja a bosszuló büntetések alkalmazását, amely azonban az egyházzjogi előírásokban szerepelt, alkalmazható volt. Céljukat tekintve ugyanis az egyházzjog megkülönböztetett kétféle büntetési formát: a gyógy-büntetéseket (poenae medicales vagy censurae), amelynek szellemében a tárgyalt zsinati határozat is megfogalmazódott, illetve a bosszuló büntetéseket (poenae vindicativae),

³⁵ Eredetileg még keményebb kifejezéssel élnek: *ne nyomorgassa*, de ezt utólag enyhítik.

amelyek megtorló jellegét a példa statuálás indokolta.³⁶ Ez utóbbi eltörlésének vágyát még inkább kiemeli a jegyzőkönyv azon része, amely átveszi a választmányi jegyzőkönyv áthúzott első pontjának elvét: vagyis senkit se tartson a püspök büntetésből sokáig silányabb egyházi javadalomban.

A *moraliter deficiensek*³⁷ kérdésével kapcsolatosan azt az elvet rögzítik, hogy ha ismételt megfenyítés után sem adná a pap jelét a javulásnak, akkor el kell bocsátani. A fenyítés módjáról nem szól a jegyzőkönyv, csupán azt adja tudtunkra, hogy a fenyítési rendszer és az elbocsátás módjának kidolgozására bizottmányt kíván a nemzeti zsinat által kineveztetni. Pedig voltak az erdélyi papságnak is ötletei e kérdéssel kapcsolatosan. A választmányi jegyzőkönyvben szerepel is egy javaslat, amelyet ki sem húztak, csupán megjegyzésként mellé írta a jegyző: „Kovács [püspök] a bizottmányra bízva ezen dolog legjobb elintézését”. A választmányi jegyzőkönyv erre vonatkozó javaslata, még ha nem is lett, mint ötlet a nemzeti zsinatra felterjesztendő jegyzőkönyv része, mégis fontos adatokat árul el azokról a szokásokról, amelyek addig alkalmazva voltak. „Ha a javító rendszer czélszerűen fog terveztetni, nem képzeli e bizottmány annyira megromlott egyházi egyént, kit megjavítani ne lehetne, csakhogy a javítás ideje alatt ne nyomorgattassék mint rab, hanem emberileg javittassék s jobbulási ideje alatt ne csak a Breviarium adassék kezébe, hanem más hasznos könyvek is, s naponként valami munkálat bémutatására szoríttassék, továbbá rendeltessék mellé egy egyén ki a javítandó papot vigasztalja, s jótanátsal éltesse, de minden esetre a javítandó papokat a pap növelődétől elkülönözendőnek véli e bizottmány”.³⁸

A papi fegyelem kérdése kapcsán a fentiekből jól kivehető, hogy nagy érdeklődéssel igyekeztek a kérdést megnyugtatóan rendezni. A jegyzőkönyvbe be nem került részek a kérdéssel kapcsolatos nagyobb érdeklődést, s ugyanakkor a szélesebb skálán mozgó vélemények meglétét jelzik. E vélemények a fegyelem korszerű szilárdítását a javító jellegű büntetések alkalmazásától várták.

³⁶ SZEREDY, II. 395. §. 885–886.

³⁷ Erkölcsei hiányosság.

³⁸ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. Azon pontok, melyekről készítenő Megyei zsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, Kisasszonyháva 31 délelőtt E. a. 12.

A fentiekben idézett választmányi munkálat elméleti fejtegetéseiben a következő rész készíti elő az 1848-as zsinat legnagyobb botrányköveként ismert *cölibátus* eltörlésére vonatkozó nyilatkozatot: „Azon fegyelmi szabályok, mellyek megőrzése több áldozatot igényelnek, mint az erkölcsi törvények megtartása, mellyek hasztalan szigorral az egyházi embert olly sikamlós térre állítják, mellyen emberi gyarlóságnak el nem tántorodni csak nem lehetetlen, eltörlendő, s így az erény útját a papra nézt könnyebbé tétetvén, jogszerűleg követelhetni, miszerint minden körülményben és tekintetben erény példaképpen tündököljön hívei előtt. S ha ezen körülmények között is az erény útjáról eltántorodnék, és a híveknek botrányt adni meg nem szűnnék, háromszori megintés után, ha jobbulást nem mutatna, elbocsátandó”. E szövegrész mellé utólagosan szúrják be a dokumentumba: „A *coelibatus* megtartása vagy *consiliummá* változtatása, mint az egyetemes egyházat érdeklő ügy, a nemzeti zsinat teendői közé soroztatik”.³⁹ Igaz ugyan, hogy a nemzeti zsinatnak se lett volna joga e kérdésben dönteni, de egyelőre maradjunk meg e szövegrésznél. Ez az idézett mondat még nem lépte át a megengedett jogi kereteket. A véleményformálásnál megáll, a döntést nem mondja ki. A választmányi tárgyalásoknak hosszabbik változata⁴⁰ szintén nem döntést sugall: „Ha a papi rend méltóképpen ellátva lenni mint élelmére mint lakására, mint egyéb az élet tisztességes fenntartására, e bizotmány e jelen idők körülményeit tekintve, a világi *Status* kihallgatásával a papi nőtlenség törvényét megszüntetni *kérendőnek*⁴¹ véli”. Ez a szövegrész egyelőre kérelmi formát javasol a cölibátus kérdésével kapcsolatosan. Ez pedig a végső megoldásnak felsőbb fórumtól való jóváhagyásának igénylését jelenti.

A zsinati jegyzőkönyv a kérdés történetét visszaadva, jelzi, hogy az egyik résztvevő a papi fegyelem kérdésének letárgyalása után indítványozta a cölibátus *feltétlen* eltörlését. A püspök azonnal lereagálja a hozzászólást. Egyrészt a tárgyalandó pontok közt nem

³⁹ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyakról, melyekről készítendő megyezsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő.*

⁴⁰ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Azon pontok, melyekről készítendő Megyei zsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, Kisasszonyhava 31 délután.*

⁴¹ Kiemelés tőlem.

szereplő kérdésről volt szó,⁴² másrészt – s főleg ez a lényeg – az egész egyházat érintő fegyelmi ügy rendezése nem lehet egyházmegyei zsinat tárgyalási témája. Az esetleg hozandó határozat semmis, hiszen ilyen kérdésben az egyházmegyei zsinat nem jogosult dönteni.⁴³ A gyűlés többségi akarattal „*határozottan oda nyilatkozik*,”⁴⁴ miszerint a papi nőtlenség a maga útján töröltessék el, és a házasság minden feltétel nélkül engedessék meg”. Ez lenne az a pillanat, amikor az egyházmegyei zsinaton résztvevők, a püspöki figyelmeztetés ellenére átlépték hatáskörüket, s az egyházjogi szabályok erejénél fogva önmagában semmis döntést próbáltak hozni. A résztvevő papságnak csak tanácskozási joga volt ugyanis.⁴⁵ Forster János az ügyet úgy kommentálja, hogy a résztvevők leszavazták a püspököt. Erre a leszavazásra viszont a jegyzőkönyvből nem tudunk bizonyítékot hozni. A püspöki figyelmeztetés ellenére nyilatkozik ugyan a zsinat, ami kifejezi a jelenlevők óhaját, de ez *nem (le)szavazás*.

Ezt még kiegészíthetjük azzal is, hogy amennyiben nem *döntésként*, hanem *határozottan nyilatkozatként* kezeljük a cölibátus minden további nélküli eltörlésének kimondását, akkor beszélhetünk ugyan forradalmi hangulatról, de a hatáskör átlépéséről már nem. A választmányi jegyzőkönyv esetében láthattuk, hogy itt a nemzeti zsinatra való utalás, illetve a megszüntetés *kéréséről* volt szó. A legkorábban elkészült kolozs-dobokai esperesi kerület jegyzőkönyve a tárgyalásra kiküldött pontokkal kapcsolatosan már tartalmazta a cölibátus kérdését. „*S miután ezt a mostani elgyengült nemzedék nem bírja már fölfogni, és miután Krisztus urunk sem parancsolja, hanem csak tanácsolja, mint a tökély nagyobb lépcsőjét azoknak, kik megfoghatják. Azért nem tartanók időn kívülnek, ha anyaszentegyházunk a korra figyelmeztetésén e részben is a maga szabadságának szellemében,*

⁴² Újabb pontok felvetését az első tárgyalási napon lehetővé tették, de nem olyanokat, amelyekről nem jogosult az egyházmegyei zsinat dönteni.

⁴³ Az egyházi törvények megszűnéséről szóló előírás szerint egyházi törvényt csak az a hatóság szüntethet meg, amely azt meghozta. Vagyis egyházmegyei zsinat nem szüntethet meg egyetemes zsinati határozatot. – SZEREDY, II. 301. §. 635.

⁴⁴ Kiemelés tőlem. *Határozottan oda nyilatkozik* értelmezhető-e úgy, hogy *dönt?* Ugyanezzel a fogalommal fognak élni a papi ruházat kapcsán is: „ezen gyűlés következőleg *nyilatkozik*”.

⁴⁵ KOSUTÁNY Ignác, *Egyházjog. A magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása*. 3-ik kiadás, Kolozsvár, Nyomtatott Gámán János örökösé könyvnyomdájában, 1906, 77. §. 212–213.

a Szentlélek sugalma szerint nyilatkoznék, és közönségesen intézkednék. Ilyen véleményen vagyunk egyéb fegyelmi tárgyakra vonatkozólag is”.⁴⁶ Amint már említettük, e jegyzőkönyvet véleményezés végett az összes esperesi kerületnek megküldték. Ennek nyomán ezt a részt a barcasági dékánság és sepsiszentmiklósi kerület jegyzőkönyve azzal egészíti ki, hogy „ha egészben az eddigi fegyelmet és szokást megtartandónak véli az anyaszentegyház, ezen esetben a papi jelöltek legalább harminc éves korukig rendbe fel ne bocsátassanak, fel ne szenteltessenek.”

A legradikálisabb javaslat a szebeni és fogarasi kerület jegyzőkönyveiben olvasható: „a coelibatus igazságtalan és természetellenes disciplinarius törvénynek eltörlését, függetlenül az esztergomi Zsinat belé vagy belé nem egyezésétől, s e tekintetben az egyházrend szentségét nem nézzük a házasodhatókra nézve akadálynak”. A marosi kerület papsága is a cölibátus eltörlését ajánlja. A bányavidéki kerület papsága megelégszik az evangéliumi tanácsként való ajánlásával. A belső-szolnoki kerület papsága már csak azt vette jegyzőkönyvbe a kerületi ülésen, hogy ők maguk a cölibátus eltörlését nem javasolják, de ha ezt más megteszi, pártolni fogják.⁴⁷ A kézdiorbai, felcsíki, alcsíki és kászonszéki, gyergyói, udvarhelyi, tordaranyosi és gyulafehérvári kerületek javaslataiban azonban még csak nem is szerepel e kérdés.

Tekintve, hogy ezt a kérdést szokás a zsinat történetében a legnagyobb botránykönek tekinteni, azért részleteztük ennyire, hogy mely kerületeknek mi volt a kérdéshez való hozzáállása. E fentiekből kiderül, hogy a legradikálisabb indítványnak – a feltétel nélküli eltörlésnek – csak egy esperesi kerületben volt előzménye a zsinatra való készülés közben. Öt kerületben eltörlését/evangéliumi tanácsként való ajánlását tartották helyesnek, viszont hét kerületben az előkészítő tárgyalásokon sorra se került. Ez gyakorlatilag a zsinaton résztvevők felét tette ki. Lőnhárt Ferenc zsinati jegyző azt jegyzi fel, hogy a többség nem akart továbbra is e fegyelmi szabály alatt állni. Valószínűnek tartható, hogy a reformálási láz áterjedt a résztvevőkre, viszont maga a lehetőség, hogy hirtelen fellángolás történhetett csupán a résztvevő tagok fele esetében, kétségessé teszi, hogy a

⁴⁶ GyPSzKL, PI. 893/1848. A kolozs-dobokai esperesi kerületnek a zsinatot előkészítő tanácskozási jegyzőkönyve. 1848. július 2.

⁴⁷ GyPSzKL, PI. 1001/1848. Az esperesi kerületek zsinatot előkészítő javaslatai.

zsinati többség komolyan hitte volna, hogy az egyházmegyei zsinaton e kérdést rendezték. Természetesen feltételezés, de legalább annyira jogos ezt feltételezni, mint az ellenkezőjét, tekintve magának a megfogalmazásnak kétféle értelmezési lehetőségét. Ugyanakkor ki kell térnünk arra is, hogy a legradikálisabb javaslatnak számító szebeni és fogarasi kerületi jegyzőkönyvi szöveg tartalmazza: *„függetlenül az esztergomi Zsinat belé vagy belé nem egyezésétől”*. Vagyis a legradikálisabb javaslat megfogalmazói is – szebeni és fogarasi kerületi papság – tudatában voltak azzal, hogy ezt a kérést a nemzeti zsinat elé kell terjeszteni.

Szintén forradalmi újító szellem uralta a délután még sorra kerülő döntések légkörét. A cölibátus után újra egy olyan kérdést tárgyalnak, amely nem szerepel a magyarországi püspökök által javasolt pontok között. A **papi ruházatra** vonatkozóan az egyházi szolgálat idejére a papi ruha viseletét javasolják, viszont a hétköznapiakban ennek viseletét már nem tartják kötelezőnek. A pap tehát járjon *„mindég oly ruhában, minőben a nemzetnek miveltebb és szerényebb része járni szokot”*. A választmányi jegyzőkönyv ajánlása már nem kerül be a zsinati jegyzőkönyvbe: *„de a világi ruha viseletben is tarcsanak meg valami papi jelt miről papoknak ösmertetek”*.

A **papok körében előmozdítandó tudományosság** kérdése ugyancsak ezen az egyházmegyei zsinaton beiktatott tárgyalási pont, de ezzel gyorsan végeznek, megelégednek a résztvevők egy óhaj rögzítésével: állítassanak kerületenként könyvtárak – amint már két alkalommal is kifejezték ezt az igényt az előbbieken –, illetve időnként tudományos értekezletek, társalgások tartásával növeljék a tudományosságot. A választmányi jegyzőkönyvben szereplő újabb javaslatot, amelyet egyébként abban ki is húztak, nem tartják érdemesnek a zsinati jegyzőkönyvbe is foglalni. Itt a választmány azt javasolta, hogy évenként minden esperesi kerületnek külön témát küldjenek ki, amely témáról szentbeszédet kellene készíteni. A beküldendő szentbeszédék bírálására a zsinat által kinevezendő bizottmányt javasoltak volna.

A **lelkigyakorlatoknak** pártolásával kapcsolatos javasolt tárgyalási pontnak érdemben történő megvizsgálása zsinatilag elmaradt. Röviden hivatkoznak az erdélyi megye földrajzi adottságaira: a nagy távolságok miatt nem tartják kivitelezhetőnek ilyen közös lelkigyakorlatok

tartását. Ehhez járul még az indokok/ürügyek közt a hívek elhanyagolásának veszélye is.

Ezen utóbbi két kérdés rövid összegzése után újra csak nagyszabású reformálási törekvést fedezhetünk fel, a *szereztesek és apácák fogadalmáról, a szerzetesek felszentelési idejéről, illetve a laikus fráterek ügyének tárgyalása* során. Tulajdonképpen a magyarországi püspökök által megküldött pontok közt e kérdés csak implicite, a már tárgyalt papi fegyelmi kérdéskörön belül volt jelen. Ugyanakkor a zsinati dokumentumok közt címzés és iktatószám nélkül szerepel egy felsorolása a nemzeti zsinatra javasolt tárgyalási pontoknak, amelyben az E. pont utolsó kérdése éppen ez, a szerzetesekkel foglalkozó javaslat.⁴⁸ Forster János szerint e kérdés nem szerepelhetett a javasolt tárgyalandó pontok között, már csak azért sem, mert egyházi jogi döntés szerint – XIV. Benedek pápát idézi – e kérdésben döntenem sem nemzeti, sem pedig tartományi zsinatnak joga nincs.⁴⁹ Mivel adva van a tény, hogy a zsinati dokumentumok közt találunk olyanokat is, amelyek e kérdést a tárgyalandó kérdések közt sorolják fel,⁵⁰ kénytelenek vagyunk egy kis jogi kitérőt tenni.

A trienti zsinat a püspök felügyeleti jogát elismeri azok a szerzetesek felett, akik a zárdához nem tartozó világi személyek fölött lelkeszetet gyakorolnak, a lelkipásztorkodást illető minden ügyben.⁵¹ Ugyanakkor áll ez a zárdában tartózkodó nem szerzetes tagokra is.⁵² A püspököknek tehát volt bizonyos joga a szerzetesekkel kapcsolatos kérdésekbe való beleszólásra, s tekintve, hogy az egyházmegyei zsinaton döntést csakis ő hozhatott, viszont papjainak tanácsát is ki

⁴⁸ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Folyó évi September hó 24-én Esztergomban tartandó nemzeti zsinatra kitűzött tárgyaknak öt szakaszokra történt felosztása.*

⁴⁹ FORSTER, 156.

⁵⁰ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Folyó évi September hó 24-én Esztergomban tartandó nemzeti zsinatra kitűzött tárgyaknak öt szakaszokra történt felosztása.* A teljes egyházmegyei zsinati munkálát során az ebben a dokumentumban található felsorolást vették alapul a jelenlevők – leszámítva a jelzett, utólag felvett kérdéseket. Szintén e pontokat, s ebben a sorrendben sorolja fel az a levél is, amely kíséri a választmányi jegyzőkönyveket, amelyeket a javasolt pontokat megvitató bizottságok elnökletét betöltő püspököknek küld át Kovács Miklós erdélyi püspök: GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. 1085/1848. *Kovács Miklós püspök levele a zsinati pontokat tárgyaló bizottsányok elnöki tisztét betöltő püspökökhöz, Kolozsvár, 1848. szeptember 6.*

⁵¹ *Conc. Trid.* Sess. XXIV. C. 11. de ref.

⁵² SZEREDY, II. 309. §. 651.

kérhette, nem mond ellen egyértelműen az egyházjogi szabályoknak, hogy ily irányú kérdés a zsinati tárgyalás témájává válhatott. A javaslatokkal kapcsolatosan beadott deklarációja a rendfőnököknek nem is utal arra ugyanakkor, hogy e kérdést ne volna szabad megvitatni ezen a fórumon.⁵³ E deklaráció rácafol Forster János véleményére – aki a legvalószínűbbnek tartja, hogy valamelyik résztvevő javaslatára tárgyaltak volna erről – más szempontból, kronológiailag is. Ugyanis e kérdés tárgyalásának dátuma: szeptember 2. A deklaráció beadásának dátuma: augusztus 30. Azt azonban el kell fogadnunk, hogy az ekkor megfogalmazott javaslatok, amennyiben életbe léptetésükhöz a püspök hozzá járult volna, messze túllépték volna azt a hatáskört, amelyet a trienti zsinat a püspöknek – s semmiképp sem a jelen esetben túlzó megnyilatkozásokat megfogalmazó zsinatnak – megadott. Újra csak azt kell mondanunk, mint a cölibátus kapcsán: mindaz, amit ekkor megfogalmaznak a résztvevők, *önmagában semmis javaslat* volt csupán. Ennek ellenére ismertetni fogjuk a kérdés történetét, hiszen a forradalmi szellem megnyilvánulása szempontjából rendkívül értékes része ez a pont a zsinati dokumentumnak.

A zsinati jegyzőkönyv a válaszmány munkálatát nem adja vissza, hanem a tárgyalás során lezajló vita menetére enged következtetni. A vélemények nagyon színes skálájának rekonstruálása során először – az időrendi sorrendet részesítve előnyben – a válaszmányi munkálatot ismertetjük, s csupán azt követően az egyházmegyei zsinaton elhangzott vitát. A válaszmányi munkálat pontokba szedett, hosszabbik változatában⁵⁴ a szerzetesrendek reformjára vonatkozó részt részben áthúzták, csupán az apácák fogadalmára vonatkozó rész nem került erre a sorsra. E kihúzott részben javasolják, hogy a rendek eredeti elrendelésükre vezetessenek vissza; egyetlen rendnek se legyen szabad több tagot felvennie, mint amennyinek az eltartása a szerzetesház saját jövedelméből kitelik. Ugyanakkor – a koldulórendeknek sajátos ismervét jelentő – a koldulást, kéregetést megszüntetni javasolják, s helyette sokkal inkább a tudományos igyekezet fejlesztését ajánlják

⁵³ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *A szerzetes rendek két főnökeinek deklaratiojuk tulajdon ügyükben. Kolosvárt, Kisasszonyhava 30.*

⁵⁴ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Azon pontok, melyekről készítenendő Megyei zsinati munkálat kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő, Kisasszonyhava 31 délután.*

körökben, a papságnál is javasolt – s a fentiekben ismertetett – módon. E kihúzott részben az is szerepel, hogy a felvételnél kizáró jellegű kritérium legyen a lelkészi és tanári pályára való kiképeztetéshez szükséges megfelelő előzetes ismeretek birtoklása – amely ismeretek ellenőrzését egy *Consultoriumra* bíznák. Nagyon is jozefinista jellegű elvárás volt ez a választmánytól, s a zsinati vita során újra csak találkozni fogunk e *hasznossági* elvvel. A további javaslat megismétli a korábbi zsinati javaslatot, amely szorgalmazta, hogy a szerzetes növendékek is a teológiai képzést a gyulafehérvári papneveldeben kapják meg. E javaslatok felsorolása után a jegyző feljegyzi még, hogy a zsinatnak figyelmébe ajánlja a szerzetesrendek főnökeinek azon deklarációját, amelyet benyújtottak. Tudjuk ugyanis, hogy e bizottmánynak tagjai voltak Keresztes József és Gyurma Gábor rendfőnökök, akik érthető módon nem hagyhatták leereagálás nélkül a kánonjogi szabályokkal is ellenkező javaslatoknak ilyen formában történő előterjesztését.

A korábban rögzített választmányi rövidebb jegyzőkönyv,⁵⁵ az eddig ismertetett javaslat szövegét tartalmazza, de itt e részek nincsenek áthúzva. A férfi szerzetesek fogadalomtételére a minimális korhatárt itt 25 betöltött évben óhajtják meghatározni.⁵⁶ A fogadalom letételéhez mindenképp a három letöltött noviciátusi próbaévet meg nem kerülhető akadályként óhajtják előírni. Ugyanakkor a szabad elhatározás kivizsgálásához nem tartják elegendőnek a választmányban részt vevők a szerzetesrend által történő vizsgálatot, hanem egyházi és világi férfiakból álló bizottmány jelenlétét is megkívánják ehhez. A laikus fráterekre térve kereken kimondják ezen intézmény eltörlését, csupán a szerzetes háznak hasznos szolgálatot tevő *tertiariusok* további működését engedélyeznék – világi ruha használata mellett. A mérvadó, amint újra csak megállapíthatjuk, a hasznossági elv volt jelen esetben is.

Rátérve az apácarendekre, mindkét választmányi jegyzőkönyv javasolja, hogy csak olyanokat vehessen fel a zárda, akik magyarul és németül tudnak, illetve ha csak németül tudnának, akkor csak abban

⁵⁵ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *Vélemény azon zsinati tárgyról, melyekről készítendő megyezsinati munkát kassai nagyméltóságú püspök Úrnak leszen beküldendő.*

⁵⁶ A tridenti zsinat szerint ünnepélyes fogadalom letételéhez elegendő a betöltött 16-ik év is. – *Conc. Trid. Sess. XXV. c. 15. de reg.*; SZEREDY, II. 520. §. II. g. 1274.

az esetben lehetnének a jelentkezők felvehetőek, amennyiben köteleznék magukat a fogadalomtételig a magyar nyelv elsajátítására. A hasznossági elvet alkalmazva ez esetben is javasolja a választmány, hogy *arra eléggé kimivelt egyén vezérlete alatt – akit a püspök nevezne ki – az apáca növendékek a nevelői és tanítói pályára kiképeztesse- nek. A választmányi jegyzőkönyv hosszabbik változata ezt a javaslatot még azzal is kiegészíti, hogy az újoncok „nem csak a hímzés és varrásban gyakorolják magokat, hanem minden egy jó gazdasszony köréhez tartozó tanulmányokban képeztessenek ki, hogy így majd az általok nevelendő gyermekeket ne legyenek kénytelenek a szülők gazdasszonyság tanulás tekintetéből más nevelőintézetbe is beadni”*. A fogadalomtétel korhatárát tekintve megismétlik a férfi szerzetesrendeknél megállapított 25 betöltött évre vonatkozó javaslatukat, külön kiemelve viszont azt, hogy *„fogadalmuk bizonyos időre, például 3 vagy több évre határozandó, melly idő eltelte után tetszésében álland vagy fogadalmát bizonyos időre megújítani, vagy pedig kilépni”*. A Breviárium elmondására kötelezett apácák számára ugyanakkor javasolják annak magyar nyelven történő kiadatását.⁵⁷

A szerzetesrendek főnökei számára ismert lehetett az a hozzáállás, amelyet e választmány részvevői tanúsítottak, ezért állítják össze tulajdon ügyekben a hozzászólásukat, amelyet a választmányi tárgyalást megelőző napon már be is nyújtottak.⁵⁸ A beadványból kiderül, hogy megelőlegezték a várható magatartást. Az eredeti elrendelésre való visszavezetés kapcsán kéri a következő rész betoldását: *„ezen eredeti elrendelés pedig az egyház szelleme szerinti erkölcsi, és tudományos haladás a Sz. fogadalmak megőrzése alatt az evangélium hirdetése, nevelés, tanítás, az elmélkedéssel párosított tényező élet, betegek szentséggeli ellátása, s mindenekben a kitelhetőségig a [...] lelkipásztorok segéllése, és könnyebítésére elszánt készség; nem pedig a viselet és öltönyök iszonyító régisége, mit jelen korunkba nép is csak undorodva tekintene összhangulag a társulat szerzőjének ama szavaival «az atyafiak öltönyökkel s egyé- b*

⁵⁷ Pedig ezt a trienti zsinati határozat nem tette lehetővé – *Conc. Trid.* Sess. XXII. c. 8. de sacrific. missae; can. 9.

⁵⁸ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *A szerzetes rendek két főnökeinek declaratiojuk tulajdon ügyükben. Kolosvárt, Kisasszonyhava 30. Keresztes József Szent. István Provincia főnöke és Gyurma Gábor Bolgár szerzetesek főnöke. A beadványt tehát augusztus 30-án nyújtották be, míg a választmányi tárgyalásra 31-én, s a zsinati megbeszélésre szeptember 2-án került sor.*

külsőségekkel látasanak el a hely, idők és hideg tartományok igénylése szerént„. A hasznossági elvvel szemben tehát megfogalmazzák a szerzetesrendnek igazi rendeltetését, viszont a forradalmi hangulat e részből is kicseng. Ez is jelzi, hogy a szerzeteseket sem kerülte el a forradalmi láz, hiszen a szerzetesi ruha esetében a *jelenkor* igényeihez óhajtanak alkalmazkodni – amint a világi papság is. A *kéregetés megszüntetését* előírányzó javaslat esetében már nem hivatkoznak az alapító szándékára, hanem az elvesztett dézsma és más javadalmak miatti veszteségeik kárpótlását fogalmazzák meg. Ugyanakkor hevesen tiltakoznak a felveendő újoncok *Consultorium* általi kivizsgálása ellen, amely a rend belső szabadságát korlátozná. Ezért jelentik ki, hogy a jelentkezők kivizsgálása a rendfőnök, vagy ennek megbízottja által történjen. A fogadalomtétel időpontjával kapcsolatosan a rendfőnökök kifejtik, hogy az erre vonatkozó szabályozást felső egyházi (trienti zsinat) és világi szabályozás is rögzíti, amelyek érvényben vannak, s ezért ezeket nem tartják szükségesnek az egyházmegyei zsinat által módosítani. Ugyan a trienti előírás minimálisnak kimondott 16 betöltött életévét ők is korainak tartják a fogadalom letételére, azonban a világi törvénykezés által megszabott minimális 21 betöltött évet⁵⁹ a továbbiakban is alkalmazhatónak vélik. A pappá szenteléssel kapcsolatosan beleegyeznek, hogy erre csak a fogadalom letétele után kerüljön sor. A laikus fráterek eltörlésére vonatkozó javaslatot ugyan ellenzik, viszont az a szabályozás, amelyet e beadvány tartalmaz szintén jozefinista jellegű. Egy szó sem esik a fráterek eredeti elrendeléséről, hanem csupán csak arról, hogy azért szükséges őket megtartani, mert ha helyettük világiakat kellene alkalmazni a rendházban szükséges munkák elvégzésére, az egyrészt jelentős kiadást jelentene, másrészt a megbízhatóság szempontjából se lenne előnyös. Ez gyakorlatilag egybecseng a választmányi javaslattal, ahol a hasznos szolgálatot tevő terciariusok működését megengedik, csupán a világi ruha viseletét irányozzák elő számukra. A rendfőnökök javaslata ezzel szemben a rendi törvények szellemében a szerzetesi ruha megtartása mellett száll síkra. Ez utóbbi óhaj ellentmond az előbb vázolt javaslatuknak, ahol is

⁵⁹ Kir. Helytartó Tanács 1817. szeptember 9: 25689 sz. rendelete; 1826. november 18: 11162. sz. rendelete, s ennek magyarázó rendeletét: 1828. március 18: 3505. sz. rendelet – GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. iktatószám nélkül. *A szerzetes rendek két főnökeinek declaratiojuk tulajdon ügyükben. Kolosvárt, Kisasszonyhava 30.*

a szerzetesek rendi ruhájával kapcsolatosan utaltak arra, hogy ennek viselete kapcsán újítani lehetséges, főleg *jelen korunkban*, amikor *a nép is csak undorodva tekintene e rendi ruhára*.

Az egyházmegyei zsinati munkálat során a fent ismertetett választmányi munkálat tárgyalása már elmaradt. Az egyik jelenlevő tag, amikor e kérdés sorra került, azonnal egy radikális javaslattal állt elő. E javaslatában megkérdőjelezi a szerzetesrendek létjogosultságát, azokat nem tartva helyesnek. Az evangéliumi tanács ajánlása mellett a fogadalomtételt az 50-ik életévre tolná ki. Csupán a ferences rend erdélyi tevékenységéről vannak megbecsülő szavai, akiknek tevékenységét *egyelőre* még szükségesnek tartja, de a jövőben csak tanárként, illetve világi papként történő szolgálatukat tartja annak. A többi hozzászólás a bulgaritáknak, illetve a minoritáknak eddigi tevékenységét méltatják, s az egész szerzetes-reform kérdését a tervezett nemzeti zsinatra kívánják bízni. Keresztes József rendfőnöknek még jutott ideje arra, hogy röviden lereagálja a kérdést, amikor is kifejezi reményét, hogy ez a tervezett szerzetesrend-reform nem a rendek megszüntetését célozza meg. Végül a zsinatolók úgy döntenek, hogy a kérdés rendezése maradjon csak a nemzeti zsinatra, azzal a kiegészítéssel, hogy az apácák részére csak az ideiglenes fogadalmat javasolják, ennek időtartamát 3 év körül vélik hasznosnak megállapítani. A kérdésnek a hosszas javaslat ellenére ily rövid tárgyalását az időhiány is indokolhatta.

*

A délután a lázas reformhangulatban gyorsan eltelt, s így a továbbiakban már csak rövid hozzászólásokkal találkozunk. Gyakorlatilag a zsinat epilógusát képezik ezek a kérdések. Miután a sok vitára alkalmat adó ***papneveldei reform ügyében egy felállítandó bizottság*** javaslatát még a délelőtti ülés végén javasolták, de ennek kinevezésére akkor nem került sor, most, a második ülési nap végén igyekeztek e hiányt pótolni. Így kerül sor a bizottság kinevezésére, amelynek tagjai közé sorolják a gyulafehérvári teológia, bölcsészeti és középtanodai tanárokat, illetve a székvárosban lakó papokat. Természetesen a zsinatoló papság nem óhajtott a kérdés rendezéséből kimaradni, ezért ide kerül a következő megjegyzés is: „*a clerusnak vidéki tagjai is a gyűlésbeni résztvétől el nem záratván*”.

Szeptember 4-én került sor a zsinati munkálatok bezárására. A szeptember második viharos nap jegyzőkönyvét ekkor felolvassák,

hitelesítik. Ezt követően sor kerül a zsinati résztvevők javaslatára, amelyben indítványozzák, hogy *két megürült teológiai tanári állást* Bardócz János és Lőnhárt Ferenc személyeivel töltsön be a püspök. Ez a javaslat jelentősége az, hogy olyan esetet rögzít, amelyből az derül ki, hogy a zsinaton elhangzott véleményeket gyakorlatban is alkalmaztatni óhajtják a püspökkel. A szemináriumok reformját illető kérdésben ugyanis az előjáróról és tanárokról szóló részben a résztvevők azt kérték, hogy a tanárok zsinatilag legyenek választva, s e kívánalmat még a jelen zsinatban akarják gyakorlatba ültetni. A püspök újra csak rendkívül jó diplomatának minősül: nem utasítja el a zsinat *tolakodását*, hanem kifejezi, hogy „a zsinat közkívánatára figyelemmel léend”. A további *sürgetésre* a püspök beleegyezést adta, hogy a szemináriumban a magyarul tanítani akaró tanárok ezt megegyessék, illetve hogy a papnövendékek még ha latinul is adnák le az anyagot, magyarul vizsgálhassanak.

Miután a nemzeti zsinatra választott *követek költségének rendezését* megteszik, a püspök „*rövid szíves beszéddel a zsinati utolsó gyűlést bezárja és a zsinati jegyzőknek fáradságukért különös meglegedését nyilvánítja*”. Nem kerül sor a zsinati munkálatok teljes jegyzőkönyvének felolvasására, hitelesítésére. A püspök ezt így alá sem írja. A dokumentum végén csupán a két jegyző – Andrásy István és Lőnhárt Ferenc – kézjele található. A jegyzőkönyv megfelelő részeit a püspök, annak ellenére, hogy nem írta alá, teljes formájában megküldi a nemzeti zsinatra javasolt pontokról szóló javaslatok kidolgozásával megbízott bizottmányok elnökeinek.⁶⁰ Ugyanakkor Nádasdy Ferenc kalocsai érseknek a teljes jegyzőkönyvet mellékliveléhez mint az erdélyi egyházmegye feletti joghatóságot gyakorló érseknek.

*

Befejezésül szükségesnek látjuk megpróbálni megfogalmazni egy lehetséges választ arra a kérdésre, hogy *minek nevezhetjük, minek tarthatjuk az 1848 augusztus-szeptember fordulóján sorra került tárgyalásokat*. Általában röviden szokás erre válaszolni: *papi gyűlés*. Ez a megfogalmazás mellett több más választási lehetőségünk is van. A *zsinat, gyűlés, tanácskozmány* fogalmakat említhetjük elsősorban,

⁶⁰ GyPSzKL, EZs, d. I. 1/e. 1085/1848 – Kovács Miklós püspök átirata az egri érsekhez, a veszprémi, pécsi, besztercebányai, kassai püspökökhöz, illetve Nádasdy Ferenc kalocsai érsekhez, Kolozsvár, 1848. szeptember 6.

hiszen a jegyzőkönyv e fogalmakkal felváltva élt, s ezek a fogalmak adnak fejtörésre okot a kalocsai érseknek, Nádasdy Ferencnek is. A püspök, Kovács Miklós, amikor e jegyzőkönyvet megküldi a kalocsai érseknek, a *megyei zsinat* elnevezést használja, s annak dokumentumait *zsinati tervnek, véleménynek és határozatnak* nevezi. Később, amikor a nemzeti zsinatra maga helyett Fogarasy Mihály választott skodári püspököt kinevezi, s a zsinati jegyzőkönyvet is neki átküldi, Erdély *kívánságairól* és *terveiről* beszél, a levélnek a püspöki levéltárban megőrzött másolatában áthúzzák viszont a *határozatai* fogalmat.

Az egyházmegyei zsinat összehívását a tények ismeretében semmi esetre sem választhatjuk el a nemzeti zsinat tervétől. A tárgyalások gerincét képező pontok e nemzeti zsinat munkálatait készítették elő. Ez az értelmezés a legkézenfekvőbb. Ebből a szempontból megközelítve – annak ellenére, hogy e nemzeti zsinat elmaradt – az egyházmegyei zsinat elérte a célját. Minden javaslat, döntés, óhaj részét képezte annak az információs anyagnak, amely a nemzeti zsinat előkészítésében a kinevezett 5 bizottsági elnöklő püspöknek segítséget nyújthatott abban, hogy tárgyalt kérdésekkel kapcsolatosan a legjobb és a lehetőségekhez képest a legóhajtottabb javaslatot megszövegezzék. Ennél a szempontnál maradva kiemelhetjük, hogy az előkészítő jelleg a szabad véleménynyilvánítás korlátlan lehetőségeit tehetta – még egyházjogilag is – lehetségessé. Hiszen ebben az esetben még ha határoznak, döntenek is – akár a püspöki óhaj ellenére – az nem jelenthet többet, mint az óhaj erőteljes kifejezését. Ha e döntéseiket hajlandóak felterjeszteni megvitatásra a nemzeti zsinatra, nem pedig azonnali alkalmazását kezdeményezik, akkor nem térnek el az egyházi jogi előírásoktól. Egyébként is nem nagyon találkozunk kimondott döntésekkel az egyházmegyei zsinat során. Nem is volt ez annyira egyértelműen természetes akkor, 1848 szeptember első két napjában. Hiszen forradalmi láz vett erőt mindenkin, s ugyanakkor a zsinatot megelőzően öt napon keresztül, mint a vegyes státuszgyűlés egyházi tagjai – hiszen az egyházmegyei zsinat tagjai egyben a vegyes státuszgyűlés egyházi tagjai is voltak⁶¹ –, igenis határozhattak, s határoztak is e zsinat tagjai. Nagyfokú józanságot jelentett tehát részükről az új

⁶¹ Ld. a Státusz-gyűlésen és az egyházmegyei zsinaton megjelentek névsorait. SÁVAI, *Zsinat és forradalom*, 414–416. illetve 452–454.

fórumon, az egyházmegyei zsinaton határozatok hozatalától tartózkodni.

A zsinati munkálatok jellegének megállapításakor vizsgálódásunk irányelvének választhatjuk azt a szempontot, hogy maga a püspök – aki egyházmegyéjében egyedül bír törvényhozó hatalommal – minek szánta, s minek tartotta e gyűlést. Ebben az esetben egyértelműen megállapíthatjuk: *egyházmegyei zsinatnak*. Oly értelemben, amilyenek azt a trienti zsinat előírta. Az első gyűlési nap elején tisztázta ezt a kérdést. Nem feltételezhetjük csíktusnádi Kovács Miklósról, hogy nem volt tisztában saját maga és a zsinat jogkörével. Nem vonhatjuk meg az egyházmegyei zsinat fogalmát e gyűléstől, hiszen az előírások teljesültek. Az előre megállapított kérdések melletti új pontok felvétele jogos volt, hiszen olyan kérdésekről tárgyalhat a zsinat, amelyeket „*a főpásztor akár önszántából, akár papjainak javaslatára tanácskozás alá kíván bocsátani*”. Nem zárja ki e fogalom használatát az sem, hogy a püspök a jegyzőkönyvet nem írta alá, hiszen „*a zsinat határozatait rendszerint csak a püspök írja alá, de aláírhatják mások is*”. Nem zárja ki e fogalom létjogosultságát a kihirdetés elmaradása sem, hiszen „*azokat a püspök a neki helyesnek látszó módon azonnal kihirdetheti*” – de nem kötelező ezt megtennie. Ugyanis az egyházmegyei zsinatnak lehet a célja csak „*a megye állapotát, szükségleteit feltüntetni*”,⁶² ami jelen esetben, a nemzeti zsinatra való felkészülés miatt valóban az egyházmegyei zsinat elsődleges célja volt. A nemzeti zsinaton hozott döntések után, azoknak kihirdetése révén érte volna el igazán az 1848-as egyházmegyei zsinat teljesen a célját, viszont a politikai események miatt elmaradt nemzeti zsinat ténye nem jogosíthat fel minket arra, hogy az *egyházmegyei zsinat jelleget* jelen esetben elvitassuk. Az összegyűlt képviselők feladatuknak eleget tettek, a többi nem rajtuk múlt.

⁶² SZEREDY, I. 653–659.